

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ

ՍԻՏՔՆ Ի ՎՏԱՆԳԻ

Եթէ համաշխարհային տաղնապը սպաննէ մտաւորականութիւնը, ինչպէս կը վախնան շատեր, յանցանքը ամենամեծ մասամբ մտաւորականներունը պիտի ըլլայ, որոնք կը գրաւուն ըլլան քաղաքական գրաղուներով և կը լքեն հետզհետէ իրապէս հայեցողական կեանքը:

Բայց այսպիսի հաւաստումէ մը յուզուած՝ մտաւորականներէն ոմանք կը գոչեն. ինչպէս կ'ուզէիք որ մտքի կեանքի նուիրուէինք՝ երբ վաղուան համար ապահովութիւն չկայ, և ամէն ինչ խնդրոյ տակ է: Բայց անոնց պիտի պատասխանէի, աշխարհի սկիզբէն ի վեր ամէն ինչ խնդրոյ տակ եղած է. եթէ մեծ ուղեղները այդ բանը պատրուակէին՝ մարդկութիւնը քայքայնէրու գորուն մէջ պիտի մնար տակաւին:

Որքան ալ քաղաքական տաղնապը մտաւորականներու կեանքին ու գոյութեան կամ . . . չգոյութեան նկատմամբ հետեւանքներ ունեցած ըլլայ, պէտք է ըսել թէ ատոնք, այդ հետեւանքները, կարելի չէ արդիւնել: Եթէ մեր փողոցին անկիւնի տան քիւէն կախուած կղմինտը օր մը գլխու վրայ պիտի իյնայ, այնուհանդերձ միայն իր մասին մտածելու պատիւը չիմ ընծայեր ևս այդ կղմինտի կտորին, այլ կը շարունակեմ կարգալ ու խորհրդածել: Եւ ահա այս է ինչ որ այժմեան մտաւորականները չեն ուզեր ընել: Մտիկ ըրէք Ռենանի սա՛րաւերուն, որոնք մեր մտաւորականութեան սահմանադրութիւնը պէտք է կազմեն: «Ինչ փոյթ որ վաղուան օրը ապահով է կամ անստոյգ, ինչ հոգ որ ապագան մեզի կը պատկանի կամ չի պատկանիր: Այդու ճշմարտութիւնը նուա՞ղ գեղեցիկ, Աստուած նուա՞ղ մեծ է միթէ: Երկիրը երբ գալարուէ՛ր իսկ պիտի եր քաղաքի իմաստաւորն»:

Ոմանք կը գրեն. «մտքի ինչ կեանք կ'ուզէք որ ունենանք՝ մեր այդչափ նիւթական դժուարութեանց և առօրեայ հացի անձկութեանց մէջ: — Բայց որքան ալ զօրաւոր ըլլայ այս պատճառներին ուժը կա-

րելի չէ սակայն չմտածել որ Վակներ մը, երբ Tannhauserը կը գրէր, կ'ապրէր գալարափողի համար նոմսի կարգադրութիւններ ընելով: Մարդ կը մտածէ Պալլաքի, Պոտլէրի, Վերլէնի, և ուրիշ աշխարհի շատերու մասին, որոնք նախորդած են զանոնք հանճարի յուսակտուր անձկութեան ճանապարհին վրայ: Հին Եւրոպան երբեք չարգիլեց որ Շիլլէր և Պեթովէն զրեթէ անօթութենէ մեռնէին: Ռուսոյ ամէն տեսակ արհեստներու մէջ մտաւ: Դեկարտ իր ճառը հրատարակեց առանց զըրամ ունենալու:

Երասմոս հառաչեց ամբողջ տասնհինգ տարիներ՝ Իտալիա այցելելու գրամ չունենալուն համար: Կրնայինք նոյնիսկ հարցնել, այս տեսակետով, թէ արդեօք արդի պետութիւնները աւելի առատածնուն չեն քան երբեմնի լաւագոյնները: Երբոր Անագոլ Ֆրանս Մերակոյտի մատենագրականպետ անուանուեցաւ, ծերակուտական մը օր մը մտածեց իրմէ զիբք մ'ուզել: Մեծ գրողը պաշտօնական չըմանակի մէջ հասկցուց որ եթէ իրեն տրուած թոշակը բացործակապէս աշխատանքի անպարտադիր (sinécure) վճարուի մը չըլլայ՝ նորէն և աղմկալից կերպով պիտի հրաժարէր անկէ: Իր թոշակին չգպան: Կա Ֆոնդէն Կոլերիզը թոշաբու և քաղցրաբարոյ չէր գլտներ, երբ ջուրերու և անտառներու վերակացու իր պաշտօնը անփութութեամբ կ'անտեսէր. այսուհանդերձ քանի անգամներ պաշտօնաւորի ըլլալու իր կանխատեսութիւնները չիրականացան:

Թերեւս աւելորդ չէ դիտել թէ մեր յիշած վարպետներէն մեծագոյն մասը ամուսնացեալ չէին, և պահելիք ընտանիք չունէին: Անշուշտ այդ էր մէկը պատճառներէն՝ որոնց հետեւանքով կրցան անոնք իրենց գործը կատարել հակառակ նիւթական կացութեան գերազանցապէս անստոյգ հանգամանքներուն: Ամէն ոք իրաւունք կուտայ ինծի երբ ըսեմ, թէ շատերը, որոնք իրենց գուտ մտաւորական գործին անհամապատասխան գումարներու ետեւ են, իրենց անձնակոն կարիքներէն աւելի՝ տո՛ւն պահելու հարկադրանքէն է որ կը մղուին: Վստահ եմ թէ եթէ Սպինոզա կին մը եւ զաւակներ ունենար՝ պիտի մերժած չըլլար մեծապէս շահարկող գաստուական

այն աթոռը, որ իրեն առաջարկուեցաւ արքունիքին կողմէ, և զոր մերժեց խորհելով թէ այդպէսով իր միաքը պիտի եղծէր: Կը խորհիմ մանաւանդ թէ այս գոտատուական աթոռը չա՛տ փոփոխման ոյց և փազաքչիչ էր, և թէ իր կինը թերեւս երբեք չհանդուրժէր որ զրկուէր այդպիսի փառասիրական գոհունակութենէ մը: Կը ճանչնամ մարդիկ՝ որոնք կը յօժարին Ակադեմիայի անդամ չըլլալու, բայց չա՛տ քիչեր կը ճանչնամ՝ որոնց կիները զիրենք չչարչրկին որպէսզի Ակադեմիայի անդամ ըլլալու մղեն զանոնք: Աւելցուցէք նաեւ այն ակզեցութիւնը՝ զոր կը զործէ ընտանիքի հօր մը հանգամանքը՝ մեր դատումներուն վրայ: Միշտ խորհած եմ որ եթէ արդի իմաստասէրներէն շատերը զործի եւ զգացման արժէքները դուռ մտաւորականութեան կը նախագասեն, այսինքն pragmatiste են, մեծագոյն պատճառը այն է՝ որ փոխանակ վանական կրօնաւորներու պէս ապրելու, ինչպէս կ'ապրէին Պերքլէ և Քանդ, ամուսնացեալ են, զաւակներ ունին, «աշխարհք մտած» են: Զօր տեղ չէ որ հոգեւորութեան մեծագոյն զպրոցը, այսինքն Եկեղեցին, կը պահանջէ որ իր քահանաները և պաշտօնականները ըլլան առանց ընտանիքի մարդիկ:

Ամուրիութեան մերժումը, արդի մտաւորականներուն մօտ, ինծի կը թուի թէ ուրիշ բան չէ բայց եթէ չա՛տ ընդհանուր կողմնակալութեան պարագայ մը, այսինքն մերժումը — արհամարհանքը — ամէն բանի՝ որ «ամբողջական» կեանքի սեղմում մըն է: Անոնք որոնք զրամի խնդիրը յառաջ կը քշեն մտքի տագնապը (crise) բացատրելու համար, կը մոռնան որ այսօր երկտասարդութիւն մը կայ, որ ինքզինքը մտաւորական կը կոչէ, որ չ'ուզեր խօսքն իսկ ընել համեստ կենցաղի մը, ընդհակառակը կը յայտարարէ, պարծանքով մը, թէ ինք կ'ուզէ ապրիլ հարուստ, ի գին ամէն բանի, ապրիլ պերճաւքով, ճանչնալ բոլոր զգացողութիւնները՝ որոնց ընդունակ ու կարող է մարդկային էակը: — Ստոյգ է արդարեւ որ այսօր ամբողջ մտաւորական աշխարհի մէջ խստամերկութիւնը (ascetisme) արժէքէ դուրի կը նկատուի բացարձակապէս:

Մօքին ու հոգիին սպառնացող վտան-

գը, ուրիմն, շատ աւելի խորունկ պատճառներ ունի՝ քան քաղաքական տագնապը:

* * *

Կարգ մը մտաւորականներ մեզի ուրիշ գոտ մը տալու կ'իւլեն: «Մտաւորական յարացոյցը չէ որ կը լքենք, կ'ըսեն, քաղաքական կեանքի նուիրուելով: Երբ ընկերային կարգերը, առողջ արժէքները հաստատուին ու կոյտնանան, ա՛յն ատեն միայն հնարաւոր կը զառնայ մտաւորական կեանքը, որուն համար մենք եւս յարգանք ունինք ձեզի չափ»: Աւա՛ղ՝ ասոր պատասխանն այն է՝ թէ այդ օրը պիտի չգայ երբեք: Եւ յետոյ՝ անոնք որոնք քաղաքական զործերով կը պարտապին՝ բուն պատճառն այն է որ սեղն ունին այդ զործերուն: Պէտք է խոստովանիմ որ չեմ հաւատար որ մէկը ինքզինք ի պարտաւորութենէ քաղաքական կեանքի տայ՝ երբ իր էութեան խորը՝ մտաւորական բաներու կիրքն ունի: Չեմ հաւատար որ մէկը որ երեսուն տարի սա՛ կամ նա նախարարին գէմ կը զրէ, երբ ժամանակ ունենայ՝ Պըղատոն կարդալով կամ հնչեակներ յղկելով կարենայ իր ժամանակն անցընել: «Տիկին», կ'ըսէր Բարրէս իրեն սքանչացողի մը՝ իր հրաշալի ինքնագոտութեամբ, եթէ մեծ բանաստեղծ մը եղած ըլլայի՝ ինչպէս զօք կ'ըսէք, Հայրենասէրներու Ընկերակցութեան նախագահը եղած պիտի չըլլայի: Եթէ Արիստոտէլ մը, Քանդ մը, Սպինոզա մը քաղաքական զործերով զրազեցան՝ անոնք ո՛չ թէ քաղաքական կոուր ու պայքարի մէջ ապրեցան, այլ քաղաքական հարցը իրենց մօքին սնունդ ըրին՝ դուռ հայեցողական կերպով մը, ասանց անմիջական արդիւնքներ հետապնդելու:

* * *

Այսօրուան մտաւորականները բառ մը ունին իրենց բերանը շարունակ, թէ իրենք փրկիչներ են: Որպէս թէ կարգեր հաստատուելով, յեղափոխութիւն պատրաստուելով աշխարհը պիտի փրկեն: Հոս է որ անոնք ամէնէն աւելի խորապէս ներհակն են ճշմարիտ մտաւորականին, որ կը ջանայ ուղիղ մտածելու և ճշմարտութիւնը գտնե-

լու, տոանց զբաղելու՝ թէ ինչ պիտի պատահի այս մեր մոլորակին։ Այս փրկչութեան մոլեգնութիւնը աւանդաբարական կարգերու ուղղակի հետեանքն է։ Քանի որ այս դարը բարոյականութեան դարն է։ 1855 ին էր որ Taine կը գրէր. «Քրիստոնեական ոգիէն ասդին ամէն վարդապետութիւն կը կարծէ որ պարտադրեալ է հաստատելու թէ ինք կուգայ . . . մարդկային աշգը փրկելու։ Այդ վարդապետութիւնները պաշտպանած են իրենք զիրենք ոստիկաններու և հրապարակային ծանուցումներու փաստերով, յայտարարելով թէ իրենք է որ համաձայն են հանրային կարգի և բարոյականի, և թէ իրենց գալուստը արդէն ամենուրեք կը զգացուէր»։

Այսօրուան մտաւորականները կը կործեն թէ առաքելներ են, և իբր այն՝ իրական ու ճշմարիտ մտաւորականներ։ Բայց այս իրողութիւնը մտաւորականութեան ինքնասպանութիւնն իսկ է։ Այս ալ շատ աւելի լուրջ պատճառներ ունի քան համաշխարհային տաղնապը։

ԺԻՒԼԻԷՆ ԲԵՆՏԱ ԹԵՂ. Տ. Վ.

Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

Դարունն եկաւ։ Բրնուրիւնը կը խայտայ։ Լեռներ, դաշտեր դալարով են զարդարուն։ Հողը յուրի ա՛լ նրբաւէր կը կարգայ։ Իր ծոցին մէջ ապրող բոլոր տարրերուն։

Ձորերու մէջ ծաղկեայ գորգեր կը փռուին։ Իբր նեմավայր մեղուներու ոսկեգոծ։ Մաքրափետու բուսունները կը շարունակեն Սաղարթախի ծառերու վրայ բազմահոծ։

Ամենուրեք կեանքը կ'եռայ դիւրանով, եւ գեփիւռին նուրբ մեղեդին մեղմօրօր Մայրիներու շուրջ կը յածի մեմաւոր։

Մարդիկ սակայն գեղեցկութեան տեսնանով Չեն նըւիրուիր արփիագգետս բրնուրեան, Այլ կը զոհուին Մամոնայի գերութեան . . .

ՄԵՆՐԻԿ

ԴԻԻԱՆ ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲԱՅ

ԺԳ

Յովնաննէս Մուղնեցի(*)՝ Կ. Պոլսէն
առ եղիազար Այնրապցի, ի Հալեպ(**)։

Գերերջանկագոյն և յոյժ պայծառագոյն երանաշնորհ և յոգնահանճար եղբոր իմոյ սիրեցելոյ և յաւէտ բաղձալեոյ, լոյս աշացս և մխիթարութիւն անձինս տեառն եղիազարու աստուածաբան և բանիբուն բարունւոյ մեծի, նուաստ ծառայ Քրիստոսի Յովհաննէս անուամբ և և թ պաշտօնեայ բանի՝ մատուցելի զողջոյնն միաբար և սէր յարազմայլաբար յոլով կարօտիւ և անյադ տենչմամբ, անքակ յարակցութեամբ ըստ Տեառն պահանջման՝ քեզ և որոց առ քեզ կան խաղաղութեամբ կալ մնալ ի խնամս Տեառն և ի նոյն յարամնալ։

Ընդ ողջունական տրակիս գիտութիւն լիցի մեծի խոհականութեան քում, զի բընական սէր մեր և հարազատական անխարդախ միաբանութիւն, զոր ի միջի մերում կայր, քաջայայտ իսկ է քեզ, որ խղիւղութեայ պատճառ ոչ այլ ինչ եղեւ՝ եթէ ոչ սուտակասպաս և թունալիր նենգատր արք սպրդողք և օժտողաբար պատուողք, որոց ունկնդիր լինելով իմ բարեկամ համարեցայ, և անխարդախ սէրք և անմիջց հարազատ բարեկամութիւնք թողի և ոչ ծանեայ զսէրք իմով մօլեցնութեամբ, խաբեբայից արանց, որպէս անիծից որդւոյ Բահամ չՅակոբին և նըմանեաց նոցին, և ի վերայ այնքան յետս չողալոյ իմոյ իրնական սիրոյք քո և զանց առնելոյ, յաւելիր առ իս անոխակալութեամբ, որ Իստամպուլի Գիտուէկ Յովհաննէսն առաքեալ էիր առ իս միջնորդ վասն միաբանութեան և վերստին հաստատման սիրոյ, և ես ոչ գիտացի և ոչ ծանեայ ըզսէրք, զանց առնելով զբանիւ քով, և

(*) Յովհաննէս Մուղնեցի եղած է պատրիարք Կ. Պոլսի 1652 — 1655։ Ծ. 2.

(**) Նամակիս ընդօրինակութեան տակ ծանօթագրուած է այսպէս. «Մուղնեցի Յովհաննէս վարդապետին իւրով կնքովն գրեալ մեղայի թղթին սատան է առ մեզ կացեալ»։ Ծ. 2.